

سوره انسان

در نگاه مفسرین شیعه و اهل سنت

نسرین قاسم نیا

با مقدمه و تصحیح سلمان قاسم نیا

پدیدآورنده: قاسم نیا، نسرين
عنوان: سوره انسان در نگاه مفسرين شيعه و اهل سنت
تكرار نام پديدآور: نسرين قاسم نيا
مشخصات نشر: قم: شاخص، 1393
مشخصات ظاهري: 172 ص.
بهاء: 80000 ريال: ISBN 978-600-93018-2-9
وضعيت فهرست نويسي: فييا
يادداشت: كتابنامه: ص. {167} - 172: همچنين به صورت زير نويس:
موضوع: تفاسير (سوره دهر)
موضوع: تفاسير شيعه - قرن 14
موضوع: تفاسير اهل سنت - قرن 14
شناسه افزوده: قاسم نيا، سلمان، - مقدمه نويس و مصحح
رده كنگره: 1393، 9 س 2 ق / BP 102 / 933
رده ديويي: 297/18
شماره مدرک: 3263512

عنوان کتاب: سوره انسان در نگاه مفسرين شيعه و اهل سنت

مؤلف: نسرين قاسم نيا

مصحح: سلمان قاسم نيا

ناشر: قم، شاخص

سال نشر: 1393

شمارگان: 500 نسخه

قيمت: 80000 ريال

مرکز پخش: قم، بلوار عطاران، نبش كوچه 7، پلاك 1

09126528028

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه مصحح:
۱۲.....	مقدمه مؤلف:
۱۵.....	بخش اول: پیشینه و تعاریف
۱۷.....	پیشینه:
۲۰.....	تعاریف:
۲۰.....	معنای لغوی تفسیر:
۲۲.....	معنای اصطلاحی تفسیر:
۲۳.....	معنای لغوی تأویل:
۲۴.....	معنای اصطلاحی تأویل:
۲۷.....	بخش دوم: تاریخچه‌ی تفسیر قرآن
۲۸.....	تاریخچه تفسیر در عالم اسلام:
۳۱.....	الف: تاریخچه تفسیر در میان مفسران شیعه:
۳۷.....	ب: تاریخچه تفسیر در میان مفسران اهل سنت:

بخش سوم: روش تفسیر قرآن ۴۷

روش تفسیر قرآن کریم: ۴۸

طبرسی و روش او در «تفسیر مجمع البیان»: ۵۳

فخر رازی و روش او در مفاتیح الغیب «تفسیر کبیر»: ۵۸

علامه طباطبائی و روش او در «تفسیر المیزان»: ۶۱

سید قطب و روش او در «تفسیر فی ظلال القرآن»: ۶۸

بخش چهارم: مقایسه‌ی کلی تفسیر سوره‌ی انسان از

دیدگاه شیعه و اهل سنت ۷۳

نحوه مقایسه: ۷۵

شان نزول سوره انسان: ۷۶

مقایسه کلی تفاسیر چهارگانه: ۸۹

مقایسه کلی ساختار تفسیر مجمع البیان و تفسیر کبیر: ۸۹

مقایسه‌ی کلی ساختار تفسیر المیزان و تفسیر فی ظلال القرآن: ۹۲

بخش پنجم: مقایسه تفصیلی (جزیی) تفاسیر چهارگانه .. ۹۵

سوره‌ی انسان در تفاسیر «مجمع البیان» و «کبیر»: ۹۶

سوره انسان در تفاسیر «المیزان» و «فی ظلال القرآن»: ۱۳۵

فهرست منابع: ۱۶۸

مقدمه مصحح:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِهِ نَسْتَعِينُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
و صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الْأَئِمَّةِ الْمُعْصومِينَ،

تحقیق پیش رو، تلاشی در خور تقدیر است، که اجمالی از نگاه چهار مفسر شیعه و سنی را در خصوص معارف سوره «انسان» جلوه گر می‌نماید، از این رو، قبل از مطالعه این نوشتار توجه به چند نکته، ضروری به نظر می‌رسد.

نکته اول مکی یا مدنی بودن سوره «انسان» است، که در مواضع متعددی از این کتاب به آن اشاره شده است، از این جهت یادآوری می‌شود: بنا به تحقیق، هر چند برخی علماء اهل سنت این سوره را مکی دانسته و با تکیه بر این باور، شأن نزول سوره یا حداقل بخشی از آیات آن را که در خصوص اطعام مسکین، یتیم و اسیر توسط اهل البیت علی‌السلام است، عملاً انکار نموده و یا از ذکر آن خود داری می‌نمایند، اما دانشمندان شیعه، بدون اختلاف و به اتفاق، این سوره را مدنی دانسته‌اند و بسیاری از مفسران و محدثان

اهل سنت نیز هم رای با علماء شیعه، به مدنی بودن این سوره اعتقاد دارند^۱.

نکته دوم در باب شأن نزول این سوره است، که در این باره

نیز، علاوه بر علماء شیعه بسیاری از مفسران و محدثان اهل سنت، شأن نزول این سوره را همان اطعام اصحاب کساء و این سوره را در شأن علی، فاطمه، حسن و حسین علیهم السلام و فضه خادمه حضرت زهرا علیها السلام می دانند که برخی از آنان عبارت اند از: مقاتل بن سلیمان (م ۱۵۰ق)، ۱۶ ابوجعفر اسکافی (م ۲۴۰ق)، ۱۷ ابن مردویه (م ۴۱۶ق)، ۱۸ ثعلبی (م ۴۲۷ق)، ۱۹ ماوردی (م ۴۵۰ق)، ۲۰ واحدی (م ۴۶۸ق)، ۲۱ حسکانی (م ۴۷۱ق)، ۲۲ قشیری (م ۴۶۵ق)، ۲۳

۱ - تحقیقی از: محمد یعقوب بشوی، مندرج در مجله طلوع - پاییز ۱۳۸۵، شماره ۱۹: ص ۶۳-۸۸، رک. - محمد بن جریر طبری، جامع البیان، ج ۱۴، ص ۲۰۲؛ احمد بیهقی، دلائل النبوة، ج ۷، ص ۱۴۳؛ فخر رازی، تفسیر فخر رازی، ج ۳۰، ص ۲۳۵؛ ابراهیم بقاعی، نظم الدرر، ج ۸، ص ۲۵۹؛ ابن حیان اندلسی، البحر المحیط، ج ۸، ص ۳۹۱؛ محمد شوکانی، فتح القدیر، ج ۲، ص ۳۱۲؛ جلال الدین سیوطی، لباب النقول، ص ۳۲۲؛ حاکم حسکانی، شواهد التنزیل، ج ۲، ص ۳۱۲؛ احمد مراغی، تفسیر المراغی، ج ۲۹، ص ۱۵۴۹؛ عبدالله اشقر، زیادة التفسیر، ص ۷۸۱؛ محمد زمخشری، الکشاف، ج ۴، ص ۶۶۵؛ طنطاوی بن جوهری، الجواهر فی تفسیر القرآن الکریم، ج ۱۲، ص ۳۱۸؛ علی واحدی، الوسیط فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۵۲؛ عبدالرحمن ثعالی، الجواهر الحسان، ج ۳، ص ۴۱۹؛ علی خازن، تفسیر الخازن، ج ۴، ص ۳۷۶؛ محمد فیروزآبادی، القرآن الکریم وبها مشه تنویر المعباس من تفسیر ابن عباس، ص ۵۸۸؛ محمد کلبی، کتاب التسهیل، ج ۴، ص ۱۶۶؛ محمود حجازی، التفسیر الواضح، ج ۲۹، ص ۱۱۳؛ محمود حومد، ایسر التفاسیر، ج ۲، ص ۶۹۷؛ عبدالکریم خطیب، التفسیر القرآنی للقرآن، ج ۸، ص ۱۳۴۹؛ محمد المحلی، تفسیر الجلالین، ص ۷۸۱؛ ناصرالدین بیضاوی، تفسیر البیضاوی، ج ۲، ص ۵۵۱؛ محمدفرید وجدی، المصحف، ص ۷۸۱؛ عبدالکریم مدرس، مواهب الرحمن، ج ۷، ص ۴۴۴؛ ابوبکر جزائری، ایسر التفاسیر، ج ۵، ص ۴۸۱؛ وهبة الزحیلی، التفسیر الوسیط، ج ۳، ص ۲۷۸؛ احمد تعیلب، فتح الرحمن، ج ۷، ص ۳۸۱۵؛ محمدعلی صابونی، قیس من نور القرآن الکریم، ج ۱۵، ص ۱۹۳؛ عبدالرحمن قاسم، تفسیر القرآن بالقرآن والسنة، ج ۶، ص ۳۲۷؛ جمعی از علماء مصر، التفسیر الوسیط، ج ۵۸، ص ۱۶۹۹.

زمخشری (م ۵۳۸ق)، ۲۴ فخر رازی (م ۴۰۴ق)، ۲۵ ابن اثیر
 (م ۳۰۴ق)، ۲۶ سلیمی (م ۶۶۰ق)، ۲۷ سبط ابن جوزی (م ۵۴۴ق)، ۲۸،
 قرطبی (م ۷۱۱ق)، ۲۹ احمد طبری (م ۹۴۴ق)، ۳۰ نسفی
 (م ۷۱۰ق)، ۳۱ خازن (م ۷۲۵ق)، ۳۲ نظام الدین نیشابوری
 (م ۷۲۸ق)، ۳۳ کلبی (م ۷۴۱ق)، ۳۴ ابن حیان اندلسی (م ۷۴۵ق)، ۳۵،
 بیضاوی (م ۷۹۱ق)، ۳۶ حداد یمنی (م قرن هشتم)، ۳۷ مهاییمی
 (م ۸۳۵ق)، ۳۸ ابن عادل حنبلی (م ۸۸۰ق)، ۳۹ بقاعی (م ۱۲۷۰ق)، ۴۰،
 سیوطی (م ۹۱۱ق)، ۴۱ محمد الحنفی (م ۱۱۹۵ق)، ۴۲ آلوسی
 (م ۱۲۷۰ق)، ۴۳ الصاوی (م ۱۲۴۱ق)، ۴۴ ابن عجیه (م ۱۲۲۴ق)، ۴۵،
 قنوجی (م ۱۳۰۷ق)، ۴۶ بروسوی (م ۱۳۳۷ق)، ۴۷ جوهری طنطاوی
 (م ۱۳۵۸ق) ۴۸ و محمد علی خالیدی ۴۹...

از جمله افرادی که مفصل داستان شأن نزول این سوره را در
 کتاب شواهد التنزیل نقل کرده عبید الله بن عبد الله معروف بحاکم
 حسکانی حنفی است، که مانند همه مفسرین شیعه و قاطبه
 مفسرین اهل سنت، شأن نزول سوره را مربوط به احسان و بخشش
 خاندان علی علیه السلام به مسکین و یتیم و اسیر می‌داند^۲

نکته سوم شخصیت و گرایش‌های علمی و اعتقادی مفسرین

است، که بی تردید، این گرایش‌ها در نحوه برداشت آنان از مفهوم
 آیات تأثیر گذار بوده و به گزارشات آنان جهت می‌دهد.

۱ - همان منبع

۲ - حسکانی عبید الله بن احمد، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، سازمان چاپ و انتشارات
 وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران ۱۴۱۱ ق

در این بین گرایش اعتقادی دو مفسر به نظریه امامت و ضرورت انتصاب الهی امام و در نقطه مقابل عدم اعتقاد یا حداقل عدم گرایش عملی دو مفسر دیگر به این نظریه، اولین مبنایی است که در تفسیر آیات سوره «انسان» و همچنین دیگر سوره و آیاتی که به نوعی با این نظریه در ارتباط اند، تأثیر گذار است.

بعلاوه، عدم اعتقاد به جبر یا اختیار مطلق انسان در نگاه دانشمندان شیعی و از جمله شیخ طبرسی و علامه طباطبائی، یا گرایش جبرگرایانه اشعری که در تفسیر برخی آیات مربوط به افعال توسط جناب فخر رازی، خودنمایی می‌کند و نیز گرایشات نو معتزلی در اندیشه سید قطب و نیز گرایش تربیتی ایشان که طبق برداشت مؤلف می‌تواند از دلایل سکوت او در بیان برخی حقایق اجماعی و از جمله شأن نزول سوره «انسان» باشد، از اموری است که منشأ اختلاف در برداشت از آیات و تفسیر آنها خواهد بود.

و نکته پایانی اینکه: فضائل اهل البیت پیامبر ﷺ که به یقین وجود فروزان علی علیه السلام برجسته‌ترین آنان است، قابل انکار نیست، اما برخی از ابراز آن ظفره رفته و یا در مقام سکوت برآمده اند و در مواضعی در تفسیر سوره «دھر» نیز این سکوت مشهود است، لکن می‌توان گفت: شاید دلیل عمده این انکار یا سکوت، ریشه در وقایع تاریخی و به ویژه مسائل پس از رحلت نبی مکرم ﷺ در امر خلافت دارد، که علماء عامه مبتنی بر فضای اعتقادی شکل گرفته، خود را ملزم به دفاع از این وقایع و بقول خود مصلحت می‌دانند،

چنانچه ابن ابی الحدید در ابتدای شرح خود بر نهج البلاغه
می نویسد: الحمد لله الذي قدم المفضل على الفاضل لمصلحة،
ولی واقعیت این است که خدای حکیم هرگز مفضل را بر فاضل
مقدم نمی نماید و چنین نسبتی به آن حکیم مقتدر و عزیز
مدبر ^(جل جلاله) خلاف انصاف است.

والسلام
سلمان قاسم نیا